অধ্যায় ১৩ ঃ পাৰিপাৰ্শ্বিক নীতিশাস্ত্ৰ ঃ বেদ, জৈন আৰু বুদ্ধৰ দৃষ্টিভংগী

অধ্যায় গাঁথনি

১৩.১ উদ্দেশ্য

১৩.২ পৰিচয়

১৩.৩ ধৰ্ম আৰু বিশ্বজনীন দৃষ্টিভঙ্গী

১৩.৪ পাৰিপাৰ্শ্বিক নীতিশাস্ত্ৰ সম্পৰ্কীয় বৈদিক মতামত

১৩.৫ জৈনধৰ্ম আৰু বৌদ্ধধৰ্ম

১৩.৬ পাৰিপাৰ্শ্বিক নীতিবিদ্যা সম্পৰ্কীয় জৈন মতবাদ

১৩.৭ বুদ্ধৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক নীতিশাস্ত্ৰ সম্পৰ্কীয় মতবাদ

১৩.৮ সামৰণি

১৩.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১৩.১০ অধিক জানিবলৈ

১৩.১১ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১৩.১২ আৰ্হি প্ৰশ্ন

১৩.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- পাৰিপাৰ্শ্বিক নীতিবিদ্যা কি বৰ্ণনা কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব
- অমানবীয় পৃথিৰীখনত নীতিবিদ্যাৰ প্ৰসাৰতাৰ প্ৰয়োজনক বুজিবলৈ সক্ষম হ'ব
- পাৰিপাৰ্শ্বিক সজাগতা কিদৰে বিশ্বৰ গৰিষ্ঠসংখ্যক ধৰ্মীয় মতবাদে অনুপ্ৰেৰণা যোগায় তাক জানিবলৈ পাৰিব
- প্ৰকৃতি আৰু পৰিবেশৰ ওপৰত হিন্দুৰ দৃষ্টিভঙ্গী পৰীক্ষা কৰিবলৈ পাৰিব
- সমসাময়িক পাৰিপাৰ্শ্বিক সমস্যাসমূহৰ ক্ষেত্ৰত বৌদ্ধ আৰু জৈন ধৰ্মৰ শিক্ষণক পৰীক্ষা কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব।

১৩.২ পৰিচয়

বৰ্তমান সময়ত সন্মুখীন হোৱা গম্ভীৰ পাৰিপার্শ্বিক সমস্যাৰ বিষয়টোৱে আমাক উপলব্ধি কৰায় যে মানুহ হিচাপে এই পৃথিৱীত বৰ্তমান জীৱন ধাৰণ অসহনীয়। আমি সমস্যা সমাধানৰ বাবে বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰোঁ। জীৱবিদসকলে বৈজ্ঞানিকসকল আৰু বায়ুমণ্ডলবিদ সকলে বিশদভাৱে আমাৰ সমস্যাৰবাবে প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ সমিধান আগবঢ়াইছে। কিন্তু, আমাৰ বৰ্তমানৰ সমস্যাবোৰ সমাধানৰ ক্ষেত্ৰত দৰ্শনে এক ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিব পৰা সম্ভাৱনা আছে জানো? এই বিষয়বোৰৰ পৰিপ্ৰেক্ষিত্বত পাৰিপার্শ্বিক নীতিশাস্ত্ৰৰ ক্ষেত্ৰখনে ১৯৬০ ৰ শেষৰফালে ক্ৰমবিকাশ লাভ কৰিছিল বহু সংখ্যক দার্শনিক বিষয়ক সংগঠিত কৰি যিবোৰ মানৰ সম্বন্ধৰ প্ৰাকৃতিক পৰিবেশৰ লগত জড়িত আছিল। ই পৰাবিদ্যা, জ্ঞানবিদ্যা আৰু নীতিবিদ্যাৰ শ শ বছৰ পুৰণি নীতি-নিয়মবোৰৰ পুনঃ অনুসন্ধান দর্শাইছিল বৰ্তমান সময়ৰ সম্ভাৱনাপূৰ্ণ অকৃতকার্য পাৰিপার্শ্বিক সমস্যা সমূহৰ পৰিপ্ৰেক্ষিত্বত।

যদিও নীতিবিদ্যা মানুহৰ সৈতে মানুহৰ সম্বন্ধৰ লগত জড়িত, পাৰিপার্শ্বিক নীতিবিদ্যাই নীতিবিদ্যাৰ পৰম্পৰাগত পৰিসীমাৰ পৰা এককভাৱে অন্তৰ্ভুক্ত মানুহৰ পৰা অমানৱীয় জগতৰ অন্তৰ্ভুক্তীকৰণৰ প্ৰসাৰতাক প্ৰদর্শন কৰে। গতিকে পাৰিপার্শ্বিক নীতিবিদ্যা হ'ল দর্শনৰ এক পদ্ধতি যি মানুহৰ নৈতিক সম্বন্ধক অধ্যয়ন কৰে আৰু লগতে পৰিবেশৰ মূল্য তথা নৈতিক স্থিতি আৰু ইয়াৰ অমানবীয় সূচীকো অধ্যয়ন কৰে।

দৰাচলতে, প্ৰায়োগিক নীতিবিজ্ঞানৰ এটা শাখা হিচাপে ইয়াৰ পৰিসৰে ব্যাপকভাৱে কেৱল পাৰিপার্শ্বিক নীতিবিদ্যাকেই সাঙুৰি লোৱাৰ উপৰিও ধর্মতত্ব আৰু কলাত্মক লক্ষণৰ বিষয়বোৰো সাঙুৰি লয়। পৰমানুবাদৰ প্ৰসঙ্গ, মানৰ কেন্দ্ৰস্বৰূপ আৰু আৱশ্যকীয়ভাৱে মূল্যবোধৰ পৰিসৰ আদি কার্যসূচীক অতিৰিক্ত ধাৰণাৰ বাবে গ্ৰহণ কৰা হয়। প্ৰাক্ পাৰিপার্শ্বিক নীতিবিদ্যাই প্ৰসাৰতাৰ অনুসন্ধান কৰিছিল যি অস্তিত্বশীল নীতিবিজ্ঞানৰ মতবাদবোৰ বিস্তৃত কৰি প্ৰাকৃতিক পাৰিপার্শ্বিকতাক অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পাৰিছিল; তদুপৰি ই নতুন নীতিবিদ্যামূলক প্ৰণালী সমূহৰ প্ৰস্তাৱ কৰিছিল যি পৰিবর্তনৰ ক্ৰমৰ সৈতে তেতিয়াৰ প্ৰচলিত নৈতিক দর্শনৰ পৰিসীমাক প্ৰত্যাহ্বান জনাইছিল।

পাৰিপার্শ্বিক নীতিশাস্ত্ৰৰ সাহিত্যত সহায়ক মূল্যবোধ আৰু সহজাত মূল্যবোধৰ মাজত প্ৰভেদ বিশেষভাৱে প্ৰয়োজনীয়। প্ৰথমটো হ'ল বস্তুগত মূল্যবোধ কিছুমান বেলেগ লক্ষ্যত উপনীত হোৱাৰ উপায় হিচাপে, আনহাতে দ্বিতীয়টো নিজস্ব লক্ষণমূলক বস্তুগত মূল্যবোধ য'ত তেওঁলোক অন্য লক্ষ্যৰ উপায় হিচাপে উপযুক্ত উদাহৰণস্বৰূপে এজোপা নির্দিষ্ট বনৰীয়া গছ বস্তুগতমূল্যবোধযুক্ত কাৰণ ই কিছুমান দৰৱৰ উপাদান যোগান ধৰে নাইবা মানবীয় নিৰীক্ষকক কলাত্মক বিষয়ৰ যোগান ধৰে। কিন্তু যদি স্বাধীনভাৱে ইয়াৰ আকাংক্ষাৰ কিছু নিজস্ব মূল্যবোধ গছজোপাৰ থাকে, অন্য কিছুমান লক্ষ্যত উপনীত হোৱাৰ বাবে যেনে মানৰ স্বাস্থ্য বা কলাত্মক

অভিজ্ঞতাৰ আনন্দ তেতিয়া সেই গছজোপাৰ সহজাত মূল্যও থাকে। কাৰণ সহজাত মূল্যবোধ হৈছে যি নিজেই লক্ষ্য হিচাপে ভাল। দৰাচলতে এইটো গ্রহণযোগ্য যে কিছুমান নিয়ন্ত্রিত সহজাত মূল্যই এক প্রত্যক্ষ নৈতিক কর্তব্য উৎপন্ন কৰে নৈতিক কর্তাজনক সংৰক্ষণৰ অংশৰ ওপৰত নাইবা কমেও ইয়াক অনিষ্ট হোৱাৰ পৰা ৰক্ষা কৰে।

যদিও পৰম্পৰাগত পাশ্চাত্য নীতিশাস্ত্রৰ দৃষ্টিভঙ্গী ইমানেই মানৱকেন্দ্রীক যে হয় তেওঁলোকে কেৱলমাত্র মানৱ সত্তাৰহে সহজাত মূল্য ধার্য কৰে নাইবা কোনো অমানবীয় বস্তুতকৈ মানৱ সত্তাত এক বৃহৎ পৰিমানৰ সহজাত মূল্যক ধার্য কৰে যে মানৱ স্বার্থৰ সুৰক্ষা বা উন্নতি বা কল্যাণ অমানবীয় বস্তুবোৰৰ অপব্যয়ৰ বাবে সদায় ন্যায়সঙ্গঁত বুলি প্রমাণ কৰিবলগীয়া হয়। এৰিষ্টটলে কৈছিল যে, প্রকৃতিয়ে বিশেষভাৱে মানৱ হিতৰ বাবে সকলোবোৰ বস্তুৰ সৃষ্টি কৰিছে আৰু প্রকৃতিৰ অমানবীয় বস্তুবোৰৰ মূল্য কেৱল মাত্র সহায়কাৰী। সাধাৰণতে মানৱ কেন্দ্রীক স্থিতিয়ে বিচাৰ কৰে যে অমানবীয় প্রাণীবোৰৰ লগত কৰা নির্দয় আচৰণ কিয় ভূল তাক স্পষ্টকৈ প্রকাশ কৰাটো কঠিন, মাত্র এইটো আশা কৰিব পাৰি যে তেনেধৰণৰ আচৰণে মানৱ সত্তাৰ বেয়া পৰিণামহে প্রদর্শন কৰে।

১৯৭০ চনত প্রাৰম্ভতে যেতিয়া পাৰিপার্শ্বিক নীতিবিদ্যাই দর্শনৰ এটা নতুন সহপদ্ধতি হিচাপে ভূমুকি মাৰিছিল তেতিয়া ইয়াক মানৱ কেন্দ্রীকতাৰ এক প্রত্যাহ্বান হিচাপে প্রদর্শন কৰা হৈছিল। প্রথম পদক্ষেপত ই মানৱ সত্তাৰ আনুমানিক নৈতিক আধিক্যতাক পৃথিৱীৰ অন্যান্য জাতিৰ সদস্যসকলৰ ওপৰত প্রশ্ন কৰিছিল। দ্বিতীয় পদক্ষেপত ই সহজাত মূল্য নির্ণয়ৰ বাবে বুদ্ধিগত যুক্তিৰ সম্ভাৱনীয়তাৰ আৱিষ্কাৰ কৰে প্রাকৃতিক পৰিবেশ আৰু ইয়াৰ অমানবীয় বস্তুৰ ক্ষেত্রত। নতুন পাৰিপার্শ্বিক নীতিশাস্ত্রৰ লগে-লগে পাৰিপার্শ্বিক ধর্মতত্বৰ ক্ষেত্রখনত উন্নতিৰ আৰম্ভণি হয়।

জানি থোৱা ভাল

_পাৰিপার্শ্বিক নীতিজ্ঞানৰ শৈক্ষিক ক্ষেত্রখন Rachel Carson Murray Bookchin ৰ কার্যাৱলীৰ সন্মানত গঢ় লৈছিল আৰু কিছু ঘটনা যেনে ১৯৭০ ৰ প্রথম Earth, যেতিয়া পৰিবেশবিদসকলে দার্শনিকসকলক অনুপ্রেৰণা যোগাবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল পৰিবেশৰ সমস্যাসমূহৰ দার্শনিক দৃষ্টিভঙ্গীক গ্রহণ কৰিবলৈ। নামৰ আলোচনীখনত দুখন গৱেষণাপত্র প্রকাশ পাইছিল যাৰ এক নির্ণায়ক প্রভাৱ পৰিছিল ঃ Lym White ৰ "The Historical Roots of our Ecological Crisis" (March 1967) 'আৰু' Garrett Idardin ৰ 'The Tragedy og the Commons' (December 1968)। অন্য এক প্রভাৱশালী কার্য আছিল এখন ৰচনা Aldo Leopold ৰ গ্রন্থ "A Sand Country Almanac" যাক কোৱা হয় "The Land Ethic" (ভূমি নীতি) য'ত Leopold এ স্পষ্টভাৱে দাবী কৰিছিল যে পাৰিপার্শ্বিক সংকট বা সমস্যাৰ মূল কাৰণ হ'ল দর্শনমূলক।

১৩.৩ ধর্ম আৰু বিশ্বজনীন দৃষ্টিভঙ্গী

১৯৬৭ চনত Lym White Jr. লছ এঞ্জেলছৰ কেলিফর্ণিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ৰ এজন ইতিহাসবিদে দাবী কৰিছিল যে পাৰিপার্শ্বিক সংকট হৈছে মৌলিকভাৰে আধ্যাত্মিক আৰু ধার্মিক সংকট আৰু সেয়েহে ইয়াৰ চুড়ান্ত সমাধানো হ'ব আধ্যাত্মিক তথা ধার্মিক।

যদিও পাৰিপার্শ্বিক নীতিশাস্ত্ৰ হৈছে পাশ্চাত্যত বিকাশ লাভ কৰা এক শৈক্ষিক নীতি তথাপি কোনো কোনোৱে প্রাচ্যৰ বৃহৎ পৌৰাণিক পৰম্পৰা যেনে — বৈদিক যুগ, জৈনধর্ম আৰু বৌদ্ধধর্ম আদিৰ পৰিবেশমূলক প্রাসঙ্গিক দৃষ্টিভঙ্গী বিচাৰি পাইছিল। এই তিনিওটা পৰম্পৰাই মানৱ পৰিৱেশৰ জ্ঞান গঠনৰ লগত জড়িত আছিল। হিন্দুধর্মৰ মতে, কাৰোবাৰ কর্তব্যৰ লগত একাত্ম হোৱা ধার্মিক বিধি অভ্যাস কৰা আৰু প্রার্থনাৰ প্রতিফলন আৰু ধ্যান আদিত জীৱনৰ উন্নতি ধাবমান হৈ থাকে। বৌদ্ধধর্মীসকলে মানৱ দুঃখৰ কাৰণ জানিবলৈ বিচাপে আৰু তাৰবাবে ধ্যান আৰু আঠ (৮) প্রকাৰৰ নৈতিক ব্যৱস্থাৰ অনুসৰণ কৰে। জৈনধর্মই মোক্ষ লাভৰ বাবে নীতিশাস্ত্ৰৰ ভূমিকাৰ লগতে চৈধ্যতা মার্গৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিছিল। তিনিওটা পৰম্পৰাই কর্মৰ সৰিশেষ মূল্যায়নক অন্তর্ভুক্ত কৰিছিল আৰু এই কথা স্পষ্ট কৰি দিছিল যে বর্তমান সময়ত কৰা কর্মই এটা অৱশেষ বা বীজ (সংস্কাৰ, বাসনা, বীজ) এৰি থৈ যায়, যিয়ে ভৱিষ্যতে যিকোনো সময়ত ফল ভোগ কৰিবলগীয়া হয়। ফলস্বৰূপে নীতিশাস্ত্ৰক অত্যন্ত নিষ্ঠা আৰু মনোযোগেৰে মানৱ প্রয়াসসমূহৰ অনুকূল এক সুনিশ্চিত পৰিনামৰ বাবে পর্যবেক্ষণ কৰিবলগীয়া হয়।

১৩.৪ পাৰিপার্শ্বিক নীতিশাস্ত্ৰ সম্পর্কীয় বৈদিক মতামত

প্রকৃতি সম্পর্কে হিন্দু আচৰণক বিশ্ব আৰু সৃষ্টিৰ ধর্মীয় দৃষ্টি ভঙ্গীৰদ্বাৰা গঢ় দিয়া হয়। বৈদিক যুগত ঋষিসকলক মানৱ সত্তা আৰু প্রকৃতিৰ মাজত সম্বন্ধই আকর্ষিত কৰিছিল। তেওঁলোকে স্বর্গ, মর্ত আৰু ইহলোক আৰু পৰলোক আদি সৃষ্টিৰ ৰহস্যক অধ্যয়ন কৰিছিল। তেওঁলোক সৃষ্টিৰ ৰহস্য আৰু বিশ্বব্রহ্মাণ্ডৰ প্রতিষ্ঠাক লৈ কৌতুহলী আছিল। তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ গভীৰ চিন্তা অনুমান আৰু ধাৰণাৰ দ্বাৰা জানিব পাৰিছিল যে সৃষ্টিৰ এই ভৌতিক কাৰণবোৰ সংঘটিত হয় পাঁচটা মহাভূতত (পাঁচটা বৃহৎ উপাদান) পৃথিৱী, বায়ু, আকাশ, জল আৰু অগ্নি।

এই পাঁচটা মহাভূত হ'ল জাগতিক বা সাংসাৰিক উপাদান যিয়ে জীৱন আৰু মৃত্যুৰ পিছৰ সকলো আকাৰৰ সৃষ্টি কৰে, পালন কৰে আৰু ধ্বংস কৰে নাইবা যি প্রাৰম্ভতে সৃষ্টি হৈছিল তাক শোষণ কৰে বা পতন হৈ যায়। গতিকে সিহঁতে পৰিবেশৰ সংৰক্ষণ আৰু ধ্বংসৰ ক্ষেত্রত এক গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে। আৰম্ভণিৰে পৰা ভাৰতীয় বৈদিক পৰম্পৰাই এক গুৰুত্বপূর্ণ স্থান দিছিল। 'সুখ' ৰ মূল্যবোধক যেনে আনন্দ, অৱশেষ, সাহস, স্বাস্থ্য, ফুর্ত্তি, শান্ত, বন্ধুত্ব, জ্ঞান আৰু সত্য আৰু আনহাতে ইহঁতৰ বিপৰীতে বেয়া মূল্যবোধ বিশেষকৈ দুখ কষ্ট

ৰোগ আৰু আঘাত, মৃত্যু, বিষ, বাঁজপন, খং, শত্ৰুতা, অজ্ঞতা বা ভুল, অসত্যতা ইত্যাদি। সেই মূল্যবোধৰ মানদণ্ডবোৰ কেৱলমাত্ৰ মানুহৰ কুশলৰ কাৰণে সীমিত নহয়, বৰঞ্চ সিহঁতক সকলোবোৰ সংবেদনশীল সত্তাৰ আৰু লগতে নিৰ্জীৱ সত্তাৰ কাৰণেও সাৰ্বিকীকৰণ কৰা হয়; দৈৱিক ক্ষেত্ৰ যেনে — ঈশ্বৰ আৰু বিশ্বাস ভাগ হৈ যায়; জীৱমণ্ডল অৰ্থাৎ প্ৰাণী আৰু উদ্ভিদসমূহ আৰু বিস্তৃত জৈৱিক পৃথিৱী অৰ্থাৎ অচেতন পৰিমণ্ডলে উপাদানবোৰৰ লগত একত্ৰিত হৈ যায়।

জানি থোৱা ভাল

নিঃসন্দেহে বৃহত্তৰ ভাৰতবৰ্ষৰ পৰা গ্ৰহণ কৰা দৃঢ় আধাৰ ব্ৰাহ্মণ বিধিৰ আগতেই তাত কিছু অসম্পূৰ্ণ পুৰাতত্ব অনুসন্ধানৰ হিচাপ পোৱা গৈছে যি সিন্ধু উপত্যকাৰ এক উচ্চ সভ্যতাৰ সংকেত দিয়ে (যাৰ বিস্তৃতিৰ অন্তৰ্গত পাঞ্জাৱ, সিন্ধু আৰু বৰ্তমানৰ পাকিস্তান আৰু বেলুচিস্তান আদি প্ৰদেশবোৰ আছিল) যি খৃষ্টপূৰ্ব ৩০০০ বছৰ আগৰ বুলি ধাৰণা কৰা হয়, য'ত প্ৰকৃতি আৰু দ্ৰাবিড় লোকসকলৰ মাজত এক ওচৰ সম্পৰ্ক থকাটো বিস্তৃতভাৱে প্ৰকাশ পাইছিল। সিন্ধু উপত্যকাৰ বিখ্যাত চহৰ দুখন হ'ল হৰপ্পা আৰু মহেঞ্জেদাৰো লগতে তেওঁলোকৰ বোকাৰ ইটা আৰু গছৰডালেহে সজা বাসস্থান, সম্পূৰ্ণ গা-ধোৱা ঘৰ বিস্তৃত নলা আৰু ময়লা নিষ্কাশণ পদ্ধতি আদিয়ে অতি সাবধানেৰে ডিজাইন কৰি নিৰ্মাণ কৰা নগৰীয়া সভ্যতাৰ অস্তি ত্ব বহন কৰিছিল। স্থাপত্যবিদ্যাৰ লগতে খেতিৰ অনুশীলনেও চাৰিওফালৰ পৰিবেশ আৰু জলবায়ুৰ অৱস্থাৰ সৈতে গঠনাত্মক ঐক্যৰ সাক্ষ্য বহন কৰিছিল যিয়ে উৎকৃষ্টভাৱে প্ৰাকৃতিক সাধনবোৰক সংৰক্ষণ কৰিছিল নিৰ্বনীকৰণৰ প্ৰতিবাদ কৰিছিল আৰু দেৱতাসকলক সান্তনা দিছিল যিসকল কম-বেছি পৰিমাণে প্ৰাকৃতিক শক্তিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰা মানৱ ব্যক্তিত্বৰ সংকেত বহন কৰিছিল। স্পষ্টৰূপত সুস্পষ্ট লিপি আৰু কলাকৃতিয়ে পৃথিৱীৰ এক নাৰীশক্তিৰ আকাৰৰ শক্তিশালী উপাসনাৰ আৰু এগৰাকী তপস্বী যোগীশ্বৰ শিৱৰ আৰাধনাৰ প্ৰমাণ দাঙি ধৰিছিল।

সিন্ধু সভ্যতাৰ সময়ছোৱাত কিছুমান ধৰ্মীয় উপাদান আৰু সাংস্কৃতিক কীৰ্তি আৰু অন্যান্য দৰিদ্ৰ সম্প্ৰদায়ে (বিশেষকৈ আদিবাসী) বৈদিক ক্ৰমবিবৰ্তনৰ পিছতো সংলগ্ন হৈ আছিল, যি আৰ্যসকলৰ অন্তঃপ্ৰবাহৰ লগতে আৰম্ভ হৈছিল নাইবা 'Noble People' নামৰ মুখ্য এছিয়াৰ এক অঘৰী ধৰ্মোপদেশক জনজাতি যি খৃষ্টপূৰ্ব প্ৰায় দ্বিতীয় সহস্ৰাব্দত উপমহাদেশৰ উত্তৰ অংশত গংগাৰ সমতলত উপনিবেশ স্থাপন কৰিছিল। তেওঁলোকৰ কৃষি সংস্কৃতি তীব্ৰভাৱে প্ৰাকৃতিক শক্তিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিছিল তাৰ প্ৰতিফলন হৈছিল স্তুতিৰ সূচীপত্ৰত আৰম্ভণিতে যাক ঋক্‌বেদ

বুলি জনা গৈছিল। ভাৰতবর্ষৰ প্রকৃতি ৰোমান্থনৰ তালিকাত মৌখিক পৰম্পৰা আৰু বেদ হৈছে আটাইতকৈ প্রাচীন। বেদসমূহ হৈছে (সংস্কৃত বেদ' যাক জনা যায়) ক্রমাগতভাৱে বিকশিত মূল পাঠ্যৰ আবৃত্তি আৰু মনত ৰখা এক বৃহৎ প্রণালী যি প্রকৃতিৰ শক্তিসমূহক নিচুকাই আৰু প্রশংসাও কৰে।

হিন্দুধর্মৰ এক মনোগ্রাহী সাহিত্যিক ইতিহাস আছে আৰু যদিও ই কোনো সন্নিবিষ্ট ধর্ম নহয় তথাপি ইয়াৰ সাহিত্যিক ইতিহাসে এক সুলভ ৰূপৰেখাৰ যোগান ধৰে। যাৰদ্বাৰা প্রকৃতিৰ পৰম্পৰাৰ বিশেষত্বসমূহক বুজিবলৈ সহায় হয়। হিন্দু সাহিত্যৰ আটাইতকৈ প্রাচীন উৎস হ'ল ঋক্‌বেদ, য'ত পূজা আৰু স্তুতিৰ ভজন সন্নিবিষ্ট কৰি প্রকৃতিৰ বিভিন্ন ঘটনাক দৈৱিক ৰূপত দেখুওৱা হৈছে। ইন্দ্র হ'ল ঋতু অনুসৰি হোৱা বৰষুণ, এক প্রকাৰ পুৰুষ আকৃতিৰদ্বাৰা চিত্রিত কৰা হৈছে যি তৃষ্ণাতুৰ ভূ-পৃষ্ঠৰ জলৰাশিক বাধা দিয়া ৰাক্ষসক ধ্বংস কৰে। সূর্য হ'ল ৰবি, মাৰুত হ'ল ধুমুহা আৰু অপ হ'ল জলৰাশি। পৃথিৰী হ'ল ধৰিত্রী যাক মাতৃৰূপে পূজা কৰা হয় যি সমগ্রজগত আৰু তেওঁৰ ওপৰত বাস কৰা সকলোকে ৰক্ষা কৰে।

ঋক্‌বেদ আৰু অন্যান্য প্রাচীন বৈদিক সংগ্রহে যমুনা, সৰস্বতী, সিন্ধু আৰু গংগা আদি নদীক প্রশস্তভাৱে উপাসনা কৰিছিল। হিন্দু পৰম্পৰাই সকলো নদীক পবিত্র জ্ঞান কৰিছিল। সমগ্র ভাৰততে নদীসমূহৰ পাৰত প্রাচীন মন্দিৰ আৰু সমসাময়িক ধর্মীয় উপাসনাৰদ্বাৰা নদীক মা হিচাপে জীৱনৰ উৎসৰূপে, দেৱীৰূপে গভীৰ ধর্মনিষ্ঠা প্রকাশ কৰিছিল যি পাপ আৰু প্রদূষণক পৰিষ্কাৰ কৰিছিল। বৈদিক উৎসসমূহে বিশ্বব্রহ্মাণ্ডৰ এক জীৱন্ত আকৃতি চিত্রণ কৰিছিল যাৰ প্রতিটো অংশই সমগ্র জীৱনৰ লগত সম্বন্ধযুক্ত। বৈদিক সাহিত্যই এই ধাৰণাৰ উন্নীতকৰণ কৰিছিল যে সকলোৰে জীৱন পবিত্র কাৰণ সকলো জীৱিত সত্তাই এক পবিত্র সত্তাৰ প্রতিফলন য'ৰ পৰা সকলো জীৱন সৃষ্টি হয়; সেইকাৰণে জীৱৰ অনিষ্টসাধন কৰিব নালাগে।

উপনিষদত, যিবোৰ বৈদিক স্তুতিৰ দার্শনিক পৰিপূৰক, (খৃষ্টপূর্ব ৮০০ - ৬০০ তে ৰচনা কৰা) তাত, প্রাকৃতিক জগতক গভীৰ শ্রদ্ধাৰ দৃষ্টিভঙ্গীক ধৰি ৰখা হৈছিল। কিন্তু উপনিষদসমূহ হ'ল তথ্যপ্রমাণৰ এক বিপৰীতমুখী অবয়ব। উপনিষদীয় শিক্ষাই চুড়ান্ত ভিত্তি আৰু দৃশ্যমান জগতৰ উৎসহিচাপে কিছুমান বিষয়ক শ্রেণীবদ্ধ কৰিছিল, শুদ্ধ আত্মাৰ প্রকৃত স্বৰূপ যি ব্যক্তিবিশেষৰ গভীৰতাত আৰু অন্যান্য জীৱিত জন্তুৰ গভীৰতাত বাস কৰে। দৃশ্যমান জগতৰ সন্নিহিত আত্মাৰ স্থিতি আৰু আত্মাক ইয়াৰ বন্ধনৰ পৰা মুক্তিলৈ অগ্রসৰ কৰা পথ বা উপায় তথা দৃশ্যমান জগতৰ অসীম পুর্নজন্ম বা সংসাৰ বুলি কোৱা হয়। ইয়াত প্রকৃতিৰ শ্রদ্ধামূলক দৃষ্টিভঙ্গীৰ লগে লগে আমি প্রকৃতিৰ অন্য এক স্বভাৱ বিচাৰি পাওঁ যি ঋকবেদ আৰু অন্যান্য বৈদিক সংগ্রহৰ লগত কম পৰিমানে জড়িত। উপনিষদৰ অর্ন্তদৃষ্টিৰ বিবিধতাৰ বাহিৰেও সিহঁতৰ প্রাকৃতিক জগতৰ দৃষ্টিভঙ্গী দুটা বিজ্ঞানমূলক প্রবৃত্তিঅনুসৰি একত্রিত কৰিব পৰা যায়। এহাতে প্রাকৃতিক জগত আৰু ই ধাৰণা কৰা সকলো নাইবা ব্রহ্মৰ চুড়ান্ত সত্তাৰ প্রকাশৰ দ্বাৰা। অন্যান্য পথবোৰে

দৃঢ়ভাৱে কৈছিল যে, যদিও পৰমাত্মাই হ'ল সকলো বস্তুৰে মুল ই যিকোনো দেখা বা ধাৰণ কৰাতকৈ বেলেগ। কিছুমান উপনিষদত এই পৰমসত্তাক অন্তৰ আত্মাৰ গভীৰতাত প্ৰবেশকৰাৰ মাধ্যমেৰে প্ৰদৰ্শন কৰা হৈছিল।

অৱশ্যে সকলো উপনিষদেই এই পৰমসত্তাৰ অনুধাবনৰ বাবে কোনো একক নিয়মক স্বীকাৰ কৰা নাছিল, কিছুমান বস্তু জগতৰ পৰা সন্যাসৰ কথা কৈছিল, যাক এক সাময়িক আৰু ক্ষণস্থায়ী সত্তা হিচাপে দেখা গৈছিল। সেই কাৰণে কোনো কোনো উপনিষদে বস্তুগত জগত আৰু পার্থিৱ জগতৰ গুৰুত্বতাক সংক্ষেপে কৰিব বিচাৰিছিল য'ত একত্রিত আত্মাক পুনৰজন্মৰ বাবে দোষাৰোপ কৰা হয়।

খৃষ্টপূর্ব দ্বিতীয় শতিকাৰ পৰা হিন্দু পৰম্পৰাই এই বিপৰীত মুখী প্রবৃত্তিবোৰৰ মাজত মধ্যস্থতা আৰম্ভ কৰি দিছিল কেৱল এটা নহয় ববং মানৱ অস্তিত্বৰ চাৰিটা লক্ষ্যণ উদ্দেশ্যৰ গাঁথনিৰ দ্বাৰা সেইয়া হ'ল ধর্ম, অর্থ, কাম, মোক্ষ।

একে সময়তে এই পৰম্পৰা পার্থিৱ জীৱনৰ চাৰিটা স্তৰৰদ্বাৰা বুজোৱা হৈছিল — ব্রহ্মচর্য, গ্রাহস্থ, বানপ্রস্থ আৰু সন্যাস।

যিহেতু জীৱনৰ চাৰিটা লক্ষ্য জীৱনৰ বিভিন্ন স্তৰৰ লগত জড়িত, এই পৰম্পৰাই দুয়োখন বস্তু জগতৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্রকাশ কৰিছিল ধর্মক অন্তর্ভুক্ত কৰি যি প্রাকৃতিক, সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক নিয়মৰ সামঞ্জস্য আৰু চুড়ান্ত লক্ষ্য মুক্তিৰ লগত জড়িত। এই চাৰি লক্ষ্য আৰু জীৱনৰ চাৰিটা স্তৰে ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰতৰ (খৃষ্টপূর্ব ৫০০-১০০তে ৰচনা কৰা) প্রভূত্বতাক প্রতিফলিত কৰে ভাৰতীয় সাহিত্যিক ইতিহাসৰ দুই মহান বিস্তৃত গ্রন্থ। এই মহাকাব্যকেইখনে আদর্শমূলক চৰিত্রৰ দায়িত্বশীলতাৰ কাহিনী বর্ণনা কৰে এই প্রত্যাহ্বানক যি মুখ্য ধর্মসমূহৰ বা মূল্যবোধৰ প্রতিফলনৰ প্রসঙ্গক ব্যাখ্যা কৰে, যি অস্থায়ী জগত আৰু মানৱ জীৱনৰ লক্ষ্য দুয়োটালে লগত জড়িত। দুয়োখন মহাকাব্যই বনবাসীৰ কাহিনী বর্ণনা কৰে য'ত বেছিসংখ্যক কর্মই নির্দিষ্ট কৰি থোৱা থাকে। যদিও অৰণ্যই ভয়ক আহ্বান কৰে, তথাপিও অৰণ্য ইয়াৰ উর্বৰতা আৰু সৌন্দর্যতাৰ বাবে প্রশংসাৰ যোগ্য। অৰণ্যত চৰিত্রবোৰ উদয় হয় পবিত্রতাৰ ৰক্ষা আৰু প্রত্যাহ্বান বাবে। এই কাহিনীবোৰৰ সংকটজনক ঘটনাসমূহৰ অৰণ্যত প্রদর্শন কৰা স্থানসমূহ বর্তমানো ধর্মীয় তীর্থস্থানৰূপে অৱস্থান কৰি আছে। সেয়েহে পৰম্পৰাগত বৃহৎ কাহিনীসমূহত ভাৰতীয় পৰিদৃশ্যৰ এক অবিভাজ্য মহত্ব আছে।

মহাভাৰতৰ এক সংকটযুক্ত উপাখ্যানে ভাগৱত-গীতা বুলি জনা যায় তাত কৃষ্ণক জগতৰ পৰম ঈশ্বৰৰূপত প্রতিষ্ঠিত কৰা হৈছে আৰু তেওঁ কাহিনীটোৰ পাঁচটা মুখ্য চৰিত্রৰ ভিতৰত এটা চৰিত্র অর্জুনক পৰম্পৰাগত প্রতিকূল, নৈতিক আৰু ধর্মীয় শিক্ষা সম্পর্কে উপদেশ দিছে। জগতৰ লগত জড়িত হোৱাৰ মহত্ব আৰু ঈশ্বৰৰ প্রতি তেওঁৰ অনেক ৰূপৰ যিকোনো এটা ৰূপক কৰা ভক্তি হ'ল ত্যাগৰ এক নিদর্শন। এই মহৎ গ্রন্থখনত, ভগৱান কৃষ্ণই প্রাকৃতিক

জগতৰ ধৰ্মীয় মহত্বক সমৰ্থন কৰিছে, জলাশয়ত স্নাদৰ বাবে সূৰ্য আৰু চন্দ্ৰৰ পোহৰত পৃথিৱীৰ বিশুদ্ধ সুবাসত অগ্নিৰ উজ্জ্বলতাত আৰু জীৱনক সকলো সত্তাতে নিজকে বিজ্ঞাপিত কৰিছে (ভাগৱত-গীতা ৭:৮-৯) আগলৈ প্ৰাকৃতিক জগতৰ মহত্ব পুৰাণসমূহত প্ৰতিফলিত হৈছে (Ancient Stories ৰচনা খৃঃপূঃ ৩০০-৯০০)। ভাগৱত-পুৰাণত (শ্ৰীমদ্ভাগৱত বুলিও জনা যায়) ভগৱান কৃষ্ণৰ জন্ম আৰু যমুনা নদীৰ তীৰত বৃন্দাবনত তেওঁৰ ল'ৰালিকালৰ কাহিনী বৰ্ণিত হৈছে। তেওঁৰ নীতি শিক্ষাবোৰ এই বৃন্দাবনত নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছে য'ত তেওঁ মৰম আৰু শ্ৰদ্ধাক প্ৰকাশ কৰিছে।

এই পুৰাণখনত যমুনা নদীত অবৈধভাৱে বাস কৰা এক প্ৰচণ্ড বিষযুক্ত আৰু পানীখিনি বিষযুক্ত কৰা এক নাগৰ কথা বৰ্ণনা কৰা হৈছে। সন্ত্ৰষ্ট কৃষ্ণই বিষযুক্ত পানীখিনিত নামি গ'ল আৰু এক বিশাল যুদ্ধৰ অন্তত নাগৰ বিৰুদ্ধে জয় লাভ কৰে আৰু ইয়াৰ অসংখ্য শিৰত উঠি নৃত্য কৰে। এই জলৰাশিৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক পুনঃস্থাপন আৰু বৃন্দাবনৰ ভূমিত ব্যস্ততা আদিৰ বাবে কৃষ্ণ হ'ল এক অনুপ্ৰেৰণা আৰু আশাৰ সংকেত। মৎস্যপুৰাণত দেৱী পাৰ্বতীয়ে এজোপা অশোক বৃক্ষ ৰূপন কৰে আৰু ইয়াৰ যত্ন লয়। ইয়াৰ সফলতাত অন্যান্য দেৱ-দেৱী আৰু ঋষিসকলে তেওঁৰ গছজোপাৰ প্ৰতি মনোযোগীতাত প্ৰশ্ন কৰে। পাৰ্বতীয়ে উত্তৰ দিয়ে যে এজন ব্যক্তি যিয়ে এটা নাদ খান্দে য'ত পানীৰ আকাল আছিল তেওঁ স্বৰ্গত বহু বছৰ ধৰি বাস কৰে কাৰণ বহুবছৰলৈ সেই নাদটোত পানী থাকে। তেওঁ কৈছিল যে বৃহৎ জলাশয়ে দহটা নাদৰ সমান এজন পুত্ৰ দহটা জলাশয়ৰ সমান আৰু এজোপা গছ দহজন পুত্ৰৰ সমান। বহুসংখ্যক পুৰাণত, প্ৰাণীবোৰ বাহন আৰু সেয়েহে দেৱতাৰ প্ৰতীক। সিহঁতক দুয়োখন মহাকাব্য আৰু পুৰাণসমূহত চিত্ৰিত কৰা হৈছে, ভগৱান শিৱৰ বাহন ষাঁড়গৰু, ভগৱান কৃষ্ণৰ বাহন হ'ল সুৰভি গাই, ইন্দ্ৰৰ বাহন ঐৰাৱত (হাতী), পাৰ্বতীৰ বাহন হ'ল সিংহ।

মাজে সময়ে এক বিশেষ প্ৰাণীৰ ধাৰ্মিক অৰ্থ প্ৰকাশ পায় ইয়াৰ ধৰ্মীয় কাহিনীও ভূমিকাৰ বাবে বান্দৰ হ'ল হনুমানৰ জীৱন্ত প্ৰতিনিধি ৰামায়ণৰ বান্দৰস্বৰূপ ঈশ্বৰ, যিয়ে ৰামক সহায় কৰিছিল যেতিয়া দৈত্য ৰাৱনে তেওঁৰ পত্নীদেৱী সীতাক হৰণ কৰি লৈ গৈছিল। এই প্ৰাণীবোৰ সমসাময়িক ধৰ্মীয় জীৱনত সুপৰিচিতভাৱে দৃষ্টিগোচৰ হয়।

সম্ভৱতঃ শাস্ত্ৰসমূহত বা ধৰ্ম (কৰ্তব্য) আৰু অৰ্থ (সম্পত্তি) ৰ লগত জড়িত লিখনিসমূহত প্ৰকৃতি সংৰক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত বহুতো স্পষ্ট নিষেধাজ্ঞা বিচাৰি পোৱা যায়। অৰ্থশাস্ত্ৰত (খৃঃপূঃ ৩০০) অপমানক কামৰ বাবে জৰিমনাৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছিল যেনে ৰাস্তাত ধূলিৰ উচিত ব্যৱস্থা কৰা নাদ, পুখুৰী বা মন্দিৰৰ কাষত প্ৰসাৱ বা শৌচ কৰা আৰু এক মৃত জন্তুৰ সঠিকভাৱে ব্যৱস্থা নোলোৱা আদিৰ বাবে। অৰণ্যৰ উৎস সম্বন্ধীয় চিন্তাৰ প্ৰকাশ পায় ইয়াৰ গছ বন কাটি ধ্বংস কৰাৰ বিৰুদ্ধাচৰণৰ স্বীকৃতি এখন চহৰৰ পাৰ্কৰ কাষত থকা ফলযুক্ত গছৰ ফুল-ফুলি থকা গছৰ নাইবা ছাঁযুক্ত গছ কটাৰ বাবে ই ৬ পানাৰ জৰিমনা মঞ্জুৰ কৰে। তেনেধৰণৰ গছৰ সৰু ডাল

কাটিলে ১২ আৰু ডাঙৰ ডাল কাটিলে জৰিমনা ২৪ পানা। সেইবোৰ গছৰ গা-গছ কাটিলে এই জৰিমনা ৪৮-৯৬ পানা আৰু সম্পূৰ্ণ গছজোপা কাটিলে বা বগৰাই দিলে এই জৰিমনা ২০০-৫০০পানা। যিবোৰ গছৰ সীমা চিন দিয়া থাকে বা পূজা কৰা হয় তেতিয়া জৰিমনা দুগুন হয়। যদিও পানাৰ পৌৰানিক মূল্যবোধ জনাটো সম্ভৱ নহয় তথাপি এইটো মহত্বপূৰ্ণ যে বনাঞ্চলৰ উৎসবোৰ গম্ভীৰতাৰে গ্ৰহণ কৰি জৰিমনাৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছিল। গুৰুত্বপূৰ্ণ কথাটো হ'ল ক্ষতিগ্ৰস্ত ডালবোৰৰ আকাৰ অনুসৰি জৰিমনাৰ মাত্রা জ্যামিতিক ভাৱে বৃদ্ধি হয় যি গছবোৰৰ মূল্যবোধৰ বিষয়টোক সূচায়, এজোপা গছ ধ্বংস কৰাৰ যি বিশেষ শাস্তি আৰোপ কৰা হয় তাৰ ধৰ্মীয় মহত্ব কেৱল গছবোৰ যে উপাসনাৰ বিষয়বস্তু কেৱল সেইটোকে নুবুজায় বৰং ই বৃক্ষ উপাসনাৰ আইনী সমৰ্থনকো সূচায়। প্ৰাচীন ধৰ্মশাস্ত্ৰসমূহৰ অধিকাৰিত্ব ৰূপে বিস্তৃতভাৱে গ্ৰহণ কৰা মনুৰ বিধিসমূহে প্ৰকাশ কৰে যে যিকোনো বস্তু যি বিহ্ বা ৰক্ত ধাৰণা কৰে নাইবা অশুদ্ধ বিষয়বস্তু যেনে প্ৰস্ৰাৱ, মল, পিক আদি কেতিয়াও পানীত পেলাব নালাগে।

১৯৬০ ৰ মাজভাগতে আৰম্ভ হোৱা হিন্দুধৰ্মৰ পৰিবেশৰ প্ৰতি মনোযোগিতাক কোনো কোনো পৰিবেশবিদে বিৰোধিতা কৰিছিল কাৰণ জুদো- খৃষ্টান পৰম্পৰাই ঈশ্বৰৰ ধাৰণাক প্ৰকৃতিৰ বাহিৰৰ এক সত্তা যি মানুহক এক বিশেষ আত্মসম্পন্ন ৰূপত সৃষ্টি কৰিছিল আৰু যি তেওঁলোকক প্ৰকৃতিৰ তেওঁলোকে পছন্দ কৰাৰ ধৰণেৰে ব্যৱহাৰ কৰাৰ দায়িত্ব দিছিল, এই পৰম্পৰাই বৰ্তমানৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক সমস্যাৰ মূল কাৰণ বুলি বিবেচনা কৰিছিল। কাৰণ এই চিন্তাবিদসকলে এছিয়াৰ পৰম্পৰাক জুদো-খৃষ্টান পৰম্পৰাতকৈ পৃথক ভাৱে চাইছিল। হিন্দু ধৰ্মৰ অৰ্ন্তদৃষ্টিৰ বাবে অনুসন্ধান কৰি ইয়াক এক ব্যৱহাৰ্য পৰিবেশমূলক নীতিৰ উন্নতিৰ মাধ্যমেৰে প্ৰস্তাৱ কৰা হয়।

কিছুমানৰ মতে, হিন্দুধৰ্মই প্ৰকৃতিৰ এনে এক ৰূপক উপস্থাপন কৰে য'ত প্ৰত্যেক পৰ্বত, শিল আৰু বৃক্ষক সন্মান কৰা হয়, উপাসনা কৰা হয় আৰু সম্ভৱতঃ সংৰক্ষণ কৰা হয়। অন্য কিছুমানৰ মতে হিন্দুধৰ্ম নিৰাশজনকভাৱে বস্তুগত জগতৰ পৰা মুক্তিৰ সৈতে অধিকৃত আৰু সেয়েহে পৰিবেশ সম্বন্ধীয় চিন্তাৰ লগত সংগত নহয়। ১৯৮০ ৰ পৰা পৰিবেশমূলক লিখনিবোৰে হিন্দুধৰ্মৰ স্বভাৱক পৰিবেশৰ সমন্বয়ত প্ৰতিষ্ঠা কৰাতকৈ সেই বিষয়বোৰক বিশেষ পাঠ্যসূচী আৰু অভ্যাসৰ পৰিবেশমূলক মহত্বৰূপে বুজাবলৈ কম পৰিমাণে চেষ্টা কৰিছিল। হিন্দু উপাসনাৰ ওপৰত পৰিবেশৰ পতনৰ প্ৰভাৱ আৰু পথসমূহ য'ত বিশেষ হিন্দু বিচাৰ আৰু নীতিসমূহে খলুৱা পৰিবেশমূলক প্ৰথম কাৰ্যবাহীক সমৰ্থন কৰিছিল। ভাৰতীয় ইতিহাসে সময়ৰ বিশাল অবধিত উন্নতি লাভ কৰা প্ৰকৃতিৰ বিভিন্ন দৃষ্টিভঙ্গীক প্ৰকাশ কৰিছিল। বহুতো হিন্দু পৰম্পৰাই ৰণনীতিৰ উৎসক সমৰ্থন কৰিছিল যিয়ে ভাৰতীয় জৈৱ-বৈচিত্ৰক অটুট ৰখাত সহায় কৰিছিল আৰু ইয়াৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰা সম্প্ৰদায়বোৰক সমৰ্থন কৰিছিল।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন ১ ঃ পাৰিপাৰ্শ্বিক নীতিশাস্ত্ৰৰ নিয়মৰ উন্নীতকৰণৰ লক্ষ্য কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন ২ ঃ সহায়ক মূল্যবোধ আৰু সহজাত মূল্যবোধৰ মাজত পাৰ্থক্য কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন ৩ ঃ বৈদিক যুগৰ ঋষিসকলক কিহে আকৰ্ষিত কৰিছিল?

.....

.....

প্ৰশ্ন ৪ ঃ মহৎ উপাদান পাঁচটা কি কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন ৫ ঃ পাৰিপাৰ্শ্বিক দৰ্শনক উন্নত কৰা কেইখনমান মহৎ গ্ৰন্থৰ নাম লিখক।

.....

.....

১৩.৫ জৈনধৰ্ম আৰু বৌদ্ধধৰ্ম

প্ৰাচীন ভাৰতৰ পৰাই জৈনধৰ্ম আৰু বৌদ্ধধৰ্মৰ উৎপত্তি হৈছিল আৰু বহুতো মুখ্য বা প্ৰধান বিশেষত্বক বিনিময় কৰিছিল। দুয়োটা ধৰ্মই বৈৰাগ্যবাদক গুৰুত্ব দিছিল আৰু ত্যাগৰ পৰম্পৰা হিচাপে চিহ্নিত কৰা হৈছিল। হিন্দু ধৰ্মতকৈ ভিন্ন ভাৱে তেওঁলোকে ধাৰ্মিক অনুপ্ৰেৰণাৰ উৎসৰূপে বৈদিক গ্ৰন্থসমূহ বিচাৰ কৰিছিল, কিন্তু ইয়াৰ মূল হিচাপে মানৰ গুৰুত সন্মান কৰিছিল দুয়োটা পৰম্পৰাৰ ভিতৰত জৈনধৰ্ম প্ৰাচীন। ২৪ জন বিশেষ নেতা যাক তীৰ্থংকৰ বুলি জনা যায়তেওঁলোকৰ শিক্ষাক বিচাৰ কৰিছিল।

আনহাতে, বৌদ্ধধর্মৰ উৎপত্তি হৈছিল বুদ্ধৰ জীৱন আৰু শিক্ষাৰ লগত যি সম্ভৱত খৃঃ পূঃ '৫' নাইবা '৪' ত জীৱন ধাৰণ কৰিছিল। বিগত দশকৰ আগলৈকে যেতিয়া হাজাৰ হাজাৰ জৈন গ্রেট ব্রিটেইন আৰু নর্থ আমেৰিকালৈ প্রবাসিত হৈছিল, তেতিয়ালৈকে ভাৰতৰ ওচৰত বর্জনকাৰী হিচাপে বিচাৰি পোৱা গৈছিল। বর্তমান সময়ত জৈনসকলৰ বৃহৎ কেন্দ্রস্থল হৈছে উত্তৰ ভাৰতৰ মহাৰাষ্ট্র, গুজৰাট আৰু ৰাজস্থান আদি ৰাজ্য। বিগত বহুতো দশক ধৰি বহুসংখ্যক আমেৰিকাবাসীয়ে বৌদ্ধধর্মৰ বিভিন্ন নিয়ম পালন কৰিছে এক আমেৰিকান বৌদ্ধধর্মৰ উৎপত্তিৰ বাবে।

বৌদ্ধধর্ম ভাৰতৰ মাজেৰে এছিয়াৰ ইমূৰৰ পৰা সিমূৰলৈ বিয়পি আছে। থেৰাবাদী বৌদ্ধধর্মই শ্রীলংকা, ম্যানমাৰ, কম্বোডিয়া, লেঅছ আৰু থাইলেণ্ডত মুখ্য ধর্ম হিচাপে প্রচলিত হৈ আছে। মহাযানপন্থী বৌদ্ধধর্ম চীন, কোৰিয়া, জাপান আৰু ভিয়েটনামত পালন কৰা হয়। ব্রজমান বৌদ্ধধর্ম (তন্ত্র) তিব্বতী ধর্মীয় সম্প্রদায়সমূহৰ মাজত প্রচলিত।

১৩.৬ পাৰিপার্শ্বিক নীতিশাস্ত্রৰ জৈন মতবাদ

জৈনধর্ম 'জিন' পদৰ পৰা উৎপত্তি হৈছিল যাৰ অর্থ হ'ল যি আকর্ষণক জয় কৰিছে আৰু দুঃখক অতিক্রম কৰিছে। এজন প্রসিদ্ধ জিন যিজনে এই ক্রমক এটা প্রাসঙ্গিক আকাৰ দিয়াত সহায় কৰিছিল আৰু এক প্রাচীন জিনৰ দলীয় শিক্ষণৰ পদ্ধতিকৰণ কৰিছিল তেওঁ আছিল মহাবীৰ (খৃঃ পূঃ ৫০০) সম্ভৱত বুদ্ধৰ এজন সমসাময়িক।

জৈনধর্ম যি খৃঃ পূঃ ৫০০ ৰ পূর্বে উত্তৰ-পূৱ ভাৰতত উৎপত্তি হৈছিল আৰু ই পাৰিপার্শ্বিক নীতিশাস্ত্রৰ লগত ভালদৰে বুজাবুজি থকা ধাৰণা আৰু নিয়মবোৰ সমর্থন কৰিছিল। ইয়াৰ বিশ্বতত্বই কয় যে আত্মা (জীৱ) আনকি বৃক্ষ আৰু উপাদানবোৰতো বিচাৰি পোৱা যায় আৰু ইয়াৰ ব্যৱহাৰিক নীতিয়ে সকলো সত্তাকে দুখ নিদিবলৈ পৰামর্শ দিছিল।

জৈনসকলে বিশেষ বৃত্তিবোৰ যি প্রাণীক হত্যা কৰে বা আঘাত দিয়ে সেইবোৰত অংশগ্রহণৰ পৰা আঁতৰি আছিল। ফলস্বৰূপে জৈনসকলে কসাইখানা, পশুৰ পালন-পোষণ বা কৃষিজাত নিয়মবোৰ যি প্রাণীক বেয়া ব্যৱহাৰ কৰা আদিত অংশ লোৱা নাছিল। এই চিন্তাৰ পৰিনাম হ'ল সম্ভৱত স্পষ্টৰূপত হিংসাৰ লগতে বর্তমানৰ মহুর্ত কয়লাৰ খৰিৰ ব্যৱসায়, খৰি বিক্রী কৰা, গৰু-গাড়ী চলোৱা, হাতীৰ দাঁতৰ ব্যৱসায়, নিচাযুক্ত দ্রব্য বনোৱা বা বিক্রী কৰা, বিহ বা অস্ত্রৰ ব্যৱসায়, খেতি জ্বলাই দিয়া, পানী বোৱাই দিয়া, বিনাশকাৰী জন্তুৰ প্রজনন। ইয়াৰ নেতাসকলে ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক জীৱন প্রণালীৰ পৰামর্শ দিছিল যিয়ে জীৱনক ইয়াৰ অসংখ্য ৰূপত সংৰক্ষণ কৰে। প্রচলিত প্রাচীন জৈন গ্রন্থ "The Acaranga Sutra (খৃঃ পূঃ ৩০০) ই ঘোষণা কৰিছিল যে, "এজন জ্ঞানী ব্যক্তিয়ে পৃথিৱীত পাপ কর্ম নকৰে, বেলেগৰ কর্মৰ কাৰণো নহয়, সেই কর্ম কৰিবলৈ কাকো অনুমতি নিদিয়ে, সেইজনে হত্যা নকৰে, বেলেগৰ

হত্যাৰ কাৰণো নহয়, বেলেগক হত্যা কৰিবলৈ অনুমতি প্ৰদান নকৰে আৰু সেই সকলো উশাহযুক্ত অস্তিত্বশীল জীৱিত, সংবেদনশীল সত্তাক বধ কৰিব নোৱাৰি, হিংসাৰদ্বাৰা সেৱা কৰিব নোৱাৰি, দুৰ্ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰি, যন্ত্ৰণা দিব নোৱাৰি, দূৰলৈ ঠেলি দিব নোৱাৰি, ই হৈছে বিশুদ্ধ, অপৰিবৰ্তনশীল আৰু নিত্য বা সনাতন নীতি। এই বাক্যাংশবোৰেই হ'ল সকলো জৈনেই পালন কৰিবলগীয়া প্ৰধান নিয়মৰ ৰূপৰেখা; অহিংসাৰ পালন। এই পৰামৰ্শ কেৱলমাত্ৰ মানুহৰ ক্ষেত্ৰতে সীমিত নহয়, কিন্তু লক্ষ্য কৰা হয় যে এই ব্যৱহাৰ পৃথিৱীৰ নিজৰ ক্ষেত্ৰত উপাদানবোৰ (পানী, জুই আৰু বতাহ) ৰ ক্ষেত্ৰত আৰু গছ-গছনি বা জীৱ জন্তুৰ ক্ষেত্ৰতো প্ৰযোজ্য। এই আদিম গ্ৰন্থখনে জীৱিত সত্তাৰ বাবে হিংসা পৰিহাৰ কৰাৰ বহুধৰণৰ কৌশলৰ ৰূপৰেখা প্ৰদান কৰে, য'ত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয় জীৱিত সত্তাক অনুচিতভাৱে কষ্ট দি তৈয়াৰ কৰা বস্ত্ৰ পৰিধান নকৰা, যেনেকৈ ফৰ বা পাটৰ কাপোৰ; মাছ, মাংস বা কণী, গ্ৰহণ নকৰা আৰু বৰ্ষা ঋতুত অত্যাধিক ঘূৰা-ফুৰা নকৰা (শেষৰ এই অভ্যাসটোৱে কোনো এজন লোকক বৰযুণ দি থকা অৱস্থাত প্ৰজনৱ কৰা বিভিন্ন কীট পতঙ্গক গচকাৰ পৰা ৰক্ষা কৰে) আদি। জৈন সাহিত্য আৰু দৰ্শনে অন্য দুই বৃহৎ প্ৰাচীন পৰম্পৰা ব্ৰাহ্মণিক হিন্দুধৰ্ম আৰু বৌদ্ধধৰ্মক সমান মান্যতা দিয়ে।

জৈনসকলৰ প্ৰধান দৰ্শনমূলক বিশ্বাস হ'ল এই যে পৃথিৱীত প্ৰত্যেক সত্তাই জীৱ বা এক সংবেদনশীল নীতিৰক্ষা কৰে আৰু ইয়াত অসংখ্য জীৱ আছে, যাৰ বিশিষ্ট লক্ষণ হ'ল চেতনাৰ লগতে মহত্বপূৰ্ণ শক্তি আৰু এক আনন্দময় স্বভাৱ আছে। পৰামৰ্শ হ'ল যে চেতনা গতি কৰি থাকে আৰু এই বিশ্বত কোনোৱে কিছুমান সংবেদনশীল পদ অবিহনে থাকিব নোৱাৰে চেতনাৰ বেলেগ বেলেগ স্তৰত আৰু বিশেষভাৱে চেতনাৰ অস্তিত্বত, ইয়াৰ অতি উন্নত ৰূপত প্ৰাপ্তবয়স্ক মানৱ সত্তাৰ পৰা ইতৰ প্ৰাণী আৰু বৃক্ষৰ স্তৰত অদৃশ্যমান ভ্ৰূণৰ স্থিতিলৈকে। জীৱৰ সংবেদনশীল নীতি নিহিত হৈ থাকে কৰ্মৰ পৰিমাণৰ আকস্মিক সম্বন্ধত যাক ই আহৰণ কৰে ইয়াৰ ঐচ্ছিক আৰু অনৈচ্ছিক কৰ্মৰাজিৰ জৰিয়তে। যদিহে কৰ্মক প্ৰতিৰোধ আৰু নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব পৰা যায় তেনেহ'লে অস্তিত্বৰ বন্ধৰ চক্ৰৰ পদ্ধতিক বন্দী কৰিব পৰা যাব আৰু তেতিয়া সংবেদনশীল সত্তাই সম্পূৰ্ণ আত্ম-উপলব্ধি লাভ কৰিব পাৰিব। এই প্ৰক্ৰিয়াত বহুতো অনুশাসনৰ প্ৰয়োজন (আত্ম-সংযম আৰু ত্যাগ) আৰু এই প্ৰক্ৰিয়া দীৰ্ঘ আৰু কঠিন (পুনঃ মৃত্যু আৰু বিভিন্ন অবতাৰলৈকে বিস্তৃত) প্ৰত্যেক সংবেদনশীল সত্তাই ইয়াৰ বন্ধন সম্বন্ধীয় স্তৰ আৰু সীমিত স্বাধীনতাৰ ভিতৰত কাৰ্য কৰিব লাগিব। জৈন সকল আছিল সাধুৰ আদৰ্শ, আনহাতে একেবাৰে ক্ষুদ্ৰ সংবেদনশীল সত্তাবোৰ ব্যৱহাৰিক নীতিশাস্ত্ৰৰ প্ৰসঙ্গত নৈতিক দোষৰ পৰা প্ৰতিৰক্ষা হিচাপে গ্ৰহণ কৰা হয়। যদি এই মতবাদটোৰ দ্বাৰা তেওঁলোক নিজৰ অধিকাৰৰ নৈতিক মূলবোধহীন নাছিল। জৈন ব্যৱহাৰিক নীতি শাস্ত্ৰৰ প্ৰধান অনুশাসনাত্মক বিধানসমূহ হ'ল অহিংসা বা আঘাত নকৰা, সত্যবাদিতা বা সত্য, আস্তেয় বা চুৰ নকৰা, ব্ৰহ্মচৰ্য বা সংযমিত বাসনা আৰু অপৰিগ্ৰহ।

২৪ জন তীৰ্থংকৰৰ মহৎ গুৰুৱে অনুসৰণকাৰীসকলক আধ্যাত্মিক বিশুদ্ধতাৰ (কেৱল)

বাবে বন্ধনমুক্ত কর্ম কৰিবলৈ আহ্বান জনাইছিল। জৈন সূত্রই অহিংসা পালনৰ বাবে বিস্তৃত বিৱৰণী প্রকাশ কৰিছিল। অহিংসা নিপূণ ব্যৱহাৰৰ দ্বাৰা জৈন অনুসৰণকাৰীসকলে কোনো ব্যক্তিৰ শক্তি বা আত্মাক (জীৱ) বিশুদ্ধ কৰিব পাৰে আৰু ইয়াক কর্মৰ সকলো দাগৰ পৰা মুক্ত কৰে।

জৈনসকলে এক বৃহৎ নৈতিক সজাগতা আৰু জ্ঞান উন্নীত কৰিছিল তেওঁলোকৰ বিশ্বতত্বত, যি জীৱনৰ ৰূপে এটা জন্মচক্রৰ পিছত আন এটা জন্মচক্র পাৰ কৰে বুলি নিৰীক্ষণ কৰিছিল আৰু বিবেচনা কৰিছিল যে প্রত্যেক মানৱসত্তাই অন্যান্য জীৱন ৰূপৰ প্রায় কল্পনাতীত শাৰীত জীৱন নির্বাহ কৰিছিল, বেক্টেৰিয়া (জৈনসকলে Nigode বুলি কৈছিল(আৰু প্রাণীক অন্তর্ভুক্ত কৰি। এসময়ত তেওঁলোক ভেড়া বা ছাগলী বা গৰু আছিল বুলি জানিব পাৰি তেওঁলোকে সকলো জীৱকে সংৰক্ষণ কৰাৰ বাবে বিশেষ যত্ন লৈছিল। আনকি নিৰীক্ষণকাৰী জৈনসকলৰ বাবে জুই জ্বলোৱাটোও সমস্যাযুক্ত হৈ পৰিছিল। ঘর্ষণৰ ফলত উৎপাদিত জ্যোতিৰদ্বাৰা সৃষ্টি হোৱা শাৰীৰিক পাষ্টাৰ পৰিপ্রেক্ষিত্বও। জৈন সাধু আৰু সব্যাসিনীসকলে কেতিয়াও বিজুলী বাতি নজ্বলাইছিল বা লেম্প নুমুৱাই দিয়া নাছিল আৰু আহাৰ ৰন্ধা নাছিল। বাকী থকা সাধাৰণ জৈন সকলে বিজুলীবাতি ব্যৱহাৰ কৰিবলৈও ভয় কৰিছিল, কিছুমান পৰিয়ালে বাতামুকুলিত যন্ত্রও পৰিহাৰ কৰিছিল টকাৰ অভাৱত নহয় কিন্তু তাৰ পৰিৱর্তে নিজৰ শাৰীৰিক উপশম বা আৰামৰ বাবে আনৰ জীৱনত ব্যাঘাত জন্মোৱা নাছিল। জৈনসকলে নিজৰ আত্মাক বিশুদ্ধ কৰিবৰ বাবে অহিংসা নীতি পালন কৰিছিল। তেওঁলোকে প্রকৃতিক চাৰিওফালে থকা আত্ম-সংযম আৰু সাৱধানতাৰ উপদেশ দিছিল। যদি কোনোৱে এক সত্তাক অনিষ্ট কৰে, সেই কষ্ট তেওঁলোকেও পাব। জৈন সাহিত্য, যেনে- যশোধৰাৰ কাহিনীয়ে গছ আৰু জীৱ-জন্তুৰ সৌন্দর্যক প্রশংসা কৰা নাছিল কিন্তু এক সজাগ কৰি তোলা উপাখ্যান হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ইয়াৰ পচুৱৈসকলক প্রকৃতিক অনিয়ন্ত্রিত কৰা হিংসা আৰু বাসনা ওচৰত হাৰ নামানিবলৈ সাবধান কৰিছিল। বহুদশকৰ পূর্বে বহুসংখ্যক জৈনলোকে নেতৃত্ব গ্রহণ কৰি প্রদূষণৰ সমস্যা আৰু পাৰিপার্শ্বিক অধোগতিৰ প্রতি মনোযোগ দিবলৈ আহ্বান জনাইছিল। ১৯৪৯ চনত আচার্য তুলসী, মহাত্মা গান্ধীৰ এক বিশ্বাসী আৰু পৰামর্শদাতাই ১২ টা ব্রতৰ এখন তালিকা প্রক্ষেপ কৰিছিল। কোনো স্বৰূপকে কাৰো প্রতি হিংসা নকৰা ব্রতৰ পৰা আৰম্ভ কৰি "মই প্রদূষণ ৰোধ কৰিবলৈ যৎপৰোনাস্তি চেষ্টা কৰিম" ব্রতত শেষ হৈছিল। L.M. Singhvi নামৰ এজন লোকসভাৰ সদস্য যি ভাৰতৰ সর্বোচ্চ ন্যায়ালয়তো সেৱা আগবঢ়াইছিল তেওঁ "The Jaina Declaration on Nature" প্রকাশ কৰিছিল যি সাৰাংশ শিক্ষণৰ সূচী তৈয়াৰ কৰিছিল (অহিংসা, পৰস্পৰ নির্ভৰতা, বিভিন্ন দৃষ্টিকোণৰ নীতি, সমভাৱ আৰু দয়া) যি কোনো এক জৈন পাৰিপার্শ্বিক নীতিৰ লগত জড়িত আছিল। তেওঁ দোহাৰিছিল যে, জৈন বিশ্বতত্বত, জীৱই পৃথিৱীত প্রৱেশ কৰে, "ভূ-শৰীৰ, জল-শৰীৰ, অগ্নি-শৰীৰ, বায়ু-শৰীৰ, বনস্পতি শৰীৰ, গতিশীল শৰীৰ আদি ৰূপত বেক্টেৰিয়া, পোক পৰুৱা, কেচু, চৰাই আৰু ডাঙৰ জন্তুৰ পৰা মানৱ সত্তালৈ, আসুৰিক সত্তা আৰু

স্বৰ্গীয় সত্তালৈ শাৰী পাতি।" এ কৈছিল যে পাঁচটা পৰম্পৰাগত ব্ৰত পালন কৰি আৰু প্ৰাণীৰ প্ৰতি দয়াশীলতা, নিৰামিষ আহাৰ গ্ৰহণ কৰা, এলেহুৱা ভাৰ পৰিত্যাগ কৰা আৰু দান-পূণ্যৰ অভ্যাস কৰি কোনোৱে মানৱীয়তাৰ সাধাৰণ তীৰ্থযাত্ৰা পবিত্ৰ পৰিৱেশৰ সংৰক্ষণ, শান্তি আৰু ঐক্যৰ এক ব্যৱহাৰিক মাৰ্গ বিচাৰি পাব পাৰে।

জৈন সম্প্ৰদায়ৰদ্বাৰা উন্নীত কৰা বিভিন্ন শতিকাৰ ক্ৰমৰ ওপৰত থকা পৰম্পৰাগত বিশ্বতত্বই প্ৰত্যক্ষভাৱে একবিংশ শতিকাৰ পৰিৱেশমূলক সমস্যাক সমাধান কৰিব নোৱাৰে। অৱশ্যে ই ধাৰণামূলক উৎস প্ৰদান কৰে যাক তেওঁলোকে উৎপন্ন কৰা বিশেষ সমস্যাৰাজিৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰিব পাৰি। পৰিৱেশ সম্বন্ধীয় ঘটনাবোৰৰ জটিলতাই বিভিন্ন দৃষ্টিকোণৰ পৰা প্ৰতিটো পৰিস্থিতিকে পৰীক্ষা কৰাটো প্ৰয়োজনীয়। এই সম্পৰ্কত জৈন দৰ্শনৰ অনেকান্তবাদৰ নিৰ্দেশ দিব পাৰি।

১৩.৭ বুদ্ধৰ পাৰিপার্শ্বিক নীতিশাস্ত্ৰ সম্পৰ্কীয় মতবাদ

বুদ্ধই তেওঁৰ শিক্ষাৰ পাতনি মেলিছিল জীৱন দুখময় কথাদ্বাৰৰ জৰিয়তে। গতিকে উপযুক্ত নৈতিক দায়িত্ব হ'ল দুখ আৰু যাতনা হ্ৰাস কৰা আৰু দুখৰ পৰা হাত সাৰিবৰ বাবে অস্তিত্বশীল আৰু অন্যান্য বিকাৰৰ কাৰণবোৰ বুজিব লাগিব আৰু জীৱনৰ প্ৰতিটো ৰূপৰ দুখবোৰ কতাব লাগিব। বৌদ্ধিক নীতিশাস্ত্ৰই সকলো জীৱিত সত্তাৰ ক্ষেত্ৰত মানৱ ব্যৱহাৰক আৱৰি ৰাখে আৰু ই নিশ্চিতভাৱে বুনিয়াদী গুণ কিছুমানক শক্তিশালী কৰে যেনে দয়া, মৰম, দয়ালু, সহানুভূতি, সমভাৱ আৰু আনৰ সুখত সুখী। কোৱা হয় যে মানৱ সত্তা অসীম সংখ্যক দয়া, উদাৰতা আৰু কৃতজ্ঞতা আদি গুণৰ অধিকাৰী আৰু সকলো সৃষ্টিয়েই ডাঙৰ বা সৰু সকলোবোৰেই আমাৰ নৈতিক সংবেদনশীলতাৰ বিষয়বস্তু।

বুদ্ধৰ নৈতিক বিধান জৈন নীতিবিদ্যাৰ সৈতে একে, আৰু ইয়াত আত্মসহযম, ত্যাগ, ধৈৰ্য, সন্তোষ, বিশুদ্ধতা, সত্যবাদিতা আৰু শুদ্ধ দৃষ্টিভঙ্গীৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হয়। এইবোৰ নীতি অনুসৰি পশু আৰু বৃক্ষৰ উপচাৰ বৌদ্ধিক শাস্ত্ৰসমূহত প্ৰাচীন কালৰ ভিক্ষুক নিয়মৰ পৰা চীন, কোৰিয়া আৰু জাপানত ক্ৰমবিবৰ্তন হোৱা জৈন, বৌদ্ধধৰ্ম আদিত প্ৰচুৰ উল্লেখ বিচাৰি পোৱা যায়। সামগ্ৰিকভাৱে প্ৰকৃতিক মানৱ প্ৰয়োজন বিৰোধাত্মক হিচাপে দেখা নাযায়, বৰঞ্চ প্ৰকৃতিয়ে মানৱ সত্তাক দুখ অতিক্ৰম কৰি আৰু চুড়ান্ত আধ্যাত্মিক লক্ষ্যত উপনীত হোৱাৰ অৰিহণা যোগায়। বুদ্ধৰ শিক্ষণে অন্তৰ্ভুক্ত কৰে জীৱ-জন্তুৰ ক্ষেত্ৰত মানৱ সত্তাৰ উদাৰতাৰ আৰু পাৰস্পৰিক সহযোগী তাৰ কাহিনী য'ত মানুহক অন্যান্য জীৱিত ৰূপৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰিবৰ বাবে পৰামৰ্শ দিয়া হয়। বৌদ্ধিক সমাজবোৰ বিকশিত হয় এই নৈতিক আত্ম-চেতনাৰ সৈতে আৰু সম্ৰাট অশোক, বুদ্ধৰ লগত হোৱা বাৰ্তালাপৰ পিছত জীৱ-জন্তুবোৰৰ আনুষ্ঠানিক যত্ন আৰু কল্যাণৰ মাজেৰে। প্ৰাচীন ভাৰতৰ সকলো সন্ন্যাস ধৰ্ম যেনেজৈনধৰ্ম আৰু যোগৰ নিচিনাকৈ

বৌদ্ধধর্মইও সন্তোষৰ মহৎ গুণ গঠন কৰে। অৱশ্যে বুদ্ধৰ মধ্যম পন্থাৰ শিক্ষনৰ মতে, ভিক্ষুসকলে সম্পূর্ণৰূপে সম্পত্তি ত্যাগ কৰাটো আশা নকৰে। মঠসম্বন্ধীয় নীতিয়ে কিছুমান অধিকাৰৰ অনুমতি দিয়ে, কিন্তু সেইবোৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয় সম্পূর্ণ সীমাত আৰু ভিক্ষু সকলক বিলাসিতা আৰু অপব্যয়ৰ সকলো ৰূপ আওকাণ কৰিবলৈ আজ্ঞা দিয়া হৈছিল। উদাহৰণস্বৰূপে পোছাকবোৰ বাৰে বাৰে মেৰামতি কৰা হৈছিল। কেৱলমাত্র যেতিয়া সেইবোৰ এক অৱনতি অৱস্থা পাইছিল য'ত সেইবোৰ ভদ্রভাৱে পিন্ধা হৈছিল তেতিয়া সেইবোৰ কাটিছিল আৰু পুনৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল। বুদ্ধই নিঃশ্চিত জীৱনৰ সাংস্কৃতিক পৰিৱেশক নাকচ কৰিছিল অৰণ্যত বাস কৰা এক পথিক জীৱন-যাপন কৰিবলৈ আৰু অন্যান্য কম বসতিপূর্ণ স্থানত বসবাস কৰিছিল। তেওঁৰ জীৱনক পৰিভাষিত কৰি, তেওঁক আলোকিত কৰি তুলিছিল যেতিয়া তেওঁ এজোপা বৃক্ষৰ তলত বহিছিল সেয়েহে সভ্যতাৰ পৰা প্রকৃতিলৈ তেওঁৰ জীৱনৰ প্রবাহ আৰু সেই অস্তিত্ব তেওঁৰ ভৱিষ্যত অনুগামীসকলৰ বাবে এক সহনশীল আদর্শ হৈ পৰে। অৱশ্যে কেতিয়াবা কিছুমানে এই আদর্শত উপনীত হয়, জঙ্গলৰ ধাৰণা বা অৰণ্যত বাস কৰা ভিক্ষুৰ গভীৰ মূল বা আধাৰ আছিল এই পৰম্পৰাৰ সকলো অংশতে।

বুদ্ধৰ চিন্তাধাৰাৰ মূলস্বৰূপ প্রতীত্যসমূৎপাদ মতবাদটো আধুনিক সময়ত পাৰিপার্শ্বিকতাৰ ধাৰণাটোক সম্পূর্ণ সমর্থন প্রকাশ কৰিছিল। যদিহে তাত কোনো স্বাধীন তত্ব নাথাকে তেনেহ'লে বস্তুৰ পৰস্পৰ নির্ভৰশীলতা আৰু পাৰস্পৰিক সম্বন্ধতা প্রতিষ্ঠা কৰিব পাৰি। গতি সম্বন্ধীয় মতবাদে সকলো জীৱিত সত্তাৰ উগ্র সমানতাক নির্দেশ কৰি এই কথাযাৰ প্রতিফলিত কৰে। সকলো মানুহকে ছয়টা নিয়তিৰ জৰিয়তে অন্তহীনভাৱে পৰিচালনা কৰা হয় আৰু বুদ্ধই যেনেকৈ তেওঁৰ ভিক্ষুসকলক পৰীক্ষণ কৰিছিল, ভিক্ষুসকল ইয়াক বিচাৰ কৰাটো সহজ নহয় যে পূর্বতে এটা সত্তা যিটো তোমাৰ মা বা দেউতা বা তোমাৰ ভাই বা ককাই বা তোমাৰ বাই বা ভনী বা তোমাৰ পুত্র বা কন্যা নাছিল। এই অন্তৰদৃষ্টিৰদ্বাৰা মানুহৰ অন্য সত্তাৰ প্রতি ব্যৱহাৰিক প্রকাশিত কৰিব পাৰি আৰু এই ধাৰণাটো ইমান ব্যাপক যে ই ভাৰতবর্ষত বুদ্ধৰ শাসনৰ আদর্শৰ এটা অংশ হৈ পৰিছিল। বুদ্ধই জীৱনৰ আকর্ষণৰ পৰা মুক্ত হ'বলৈও পৰামর্শ দিছিল। তথাপিও জৈন সকলৰ দৰে, বুদ্ধই ভাৰতীয় মহৎ ধাৰণাৰ অহিংসাক বুজাবৰ বাবে মধ্যম পন্থা গ্রহণ কৰিছিল। জৈনধর্মৰ মতে অহিংসাৰ আদর্শৰ পৰমমূল্য আছে কাৰণ নিৰামিষাহাৰীকে অন্তর্ভুক্ত কৰি সকলো জীৱিত সত্তাই জৈন ব্রতৰ চুড়ান্ত লক্ষ্য হিচাপে গ্রহণ কৰিবলৈ যাওঁতে যদিও কেতিয়াবাহে সেই লক্ষ্য প্রাপ্তি হয় তথাপিও ভোকতে মৃত্যু হয়। বুদ্ধই সেই কথা অতি বিশদভাৱে স্বীকাৰ কৰিছিল। তেওঁ ভিক্ষুসকলক সংযমী আহাৰ গ্রহণ কৰিবলৈ অনুমতি দিছিল কিন্তু তেওঁলোকৰ সেই আহাৰ ভিক্ষাৰদ্বাৰা সংগ্রহ কৰিব লাগিছিল। ভিক্ষাৰ পাত্রত স্থান পোৱা যি কোনো আহাৰ গ্রহণ কৰিব পাৰিছিল। ই মাংস অন্তর্ভুক্ত কৰি অনুমান কৰে যে ভিক্ষুজনে পশুৰ সংহাৰ দেখা নাই বা শুনা নাই নাইবা সন্দেহ কৰে যে ইয়াক তেওঁৰ ফালৰ পৰা হত্যা কৰা হৈছিল। বুদ্ধৰ আদিম ভিক্ষুসকল

নিৰামিষহাৰী নাছিল। বুদ্ধই পুনৰ নীতি নির্ধাৰণ কৰিছিল যে কৃষিকার্যত ব্যস্ত থাকি মাটিখন্দা কার্যক সংঘক বাধা দিছিল যি অনিবার্যভাৱে বহুতো সৰু সৰু জীৱৰ মৃত্যুৰ কাৰণ হ'ব পাৰে। ভাৰতীয় বৌদ্ধধর্মত বৃক্ষক চেতনা বা সংবদেনহীনতাৰ প্রতীকৰূপে চিহ্নিত কৰা হৈছিল আৰু ই ইয়াকে বুজায় যে সেইবোৰ পুনৰজন্মৰ চক্রত নপৰে। ইয়াৰ পৰিৱর্তে বৃক্ষৰাজ্যৰ পৃষ্ঠভূমি গঠনৰ অংশ হিচাপে বা সংসাৰৰ দৃশ্য হিচাপে দেখা যায় আৰু ইয়াৰ মহত্বক এক সুক্ষ্ম বিচাৰ প্রদান কৰা হৈছিল। অৱশ্যে যেতিয়া বৌদ্ধধর্ম চীন আৰু পূর্ব এছিয়াৰ অন্যান্য অংশত প্রতিষ্ঠা কৰা হৈছিল ইয়াৰ পৰিবর্তনৰ ধাৰা হিচাপে সহ্য কৰা হৈছিল। কিছুমানে জড় সত্তাৰ দ্বাৰা আহৰণ কৰা বুদ্ধত্বত প্রশ্ন উত্থাপন কৰিছিল যদি বিশেষভাৱে নিৰামিষাহাৰী বর্গত প্রয়োগ কৰা হৈছিল। ভিক্ষুসকলে কোনোপধ্যে তেওঁলোক ঘুৰি-ফুৰাৰ সময়ত বৃক্ষ আৰু বীজবোৰৰ অনিষ্ট কৰিব নোৱাৰিছিল, কিন্তু এই প্রতিবন্ধকতা সাধাৰণ অনুসৰণকাৰীসকলৰ পক্ষে সম্ভৱ নাছিল যি নিশ্চিতৰূপে পৃথিৱীত জীয়াই থাকিবলৈ কার্য কৰিছিল। যদিও ভিক্ষুসকলে পৰম লক্ষ্য মুক্তি বা মোক্ষত উপনীত হ'বৰ বাবে পূর্ণৰূপত অষ্টাংগ মার্গ পালন কৰিবলগীয়া হৈছিল সাধাৰণ জনতাই স্পষ্টৰূপত তেওঁলোকৰ জীৱিকাৰদ্বাৰা সীমিত আছিল। তেওঁলোকে এক অনুকূল গতিত পুনৰজন্মৰ আশা কৰিব পাৰিছিল কিন্তু তেওঁলোকে যে এই জীৱনত নির্বাণ লাভ কৰিব পাৰিব তাৰ সম্ভাৱনা নাছিল। তথাপিও ভিক্ষুসকলক খুৱাব লগা হৈছিল আৰু সাধাৰণ জনতাই তেওঁৰ লগত থকা কিছুমান দোষ ভিক্ষা দিয়া গুনৰদ্বাৰা বাদ দিব লগা হৈছিল।

আন এক প্রকাৰ ধাৰণা লোকপ্রিয় বৌদ্ধধর্মৰদ্বাৰা ধাৰণ কৰা হৈছিল যে বৃক্ষসমূহে হৈছে বৃক্ষ আত্মাৰ আৰু অন্যান্য সুক্ষ্ম আত্মাৰ বাসস্থান। এই কাৰণেই পৰম্পৰাগতভাৱে পবিত্র বৌদ্ধসকলে গছ কাটিবলৈ অনিচ্ছুক আছিল আৰু তাৰ আগতে সুনিশ্চিতভাৱে এক ধর্মীয় সংস্কাৰ পালন কৰি আবাসী আত্মাবোৰৰ এক নতুন আবাস বিচাৰি ল'বলৈ অনুপ্রেৰণা যোগাইছিল।

তদুপৰি বুদ্ধৰ 'বুদ্ধিবৃক্ষৰ' তলত লাভ কৰা বুদ্ধত্বই প্রাচীন সংস্কাৰৰ সৈতে পবিত্র বৃক্ষৰ মনোৰম সম্পর্কৰ ব্যক্ত কৰিছিল। এই মিশ্রিত ধাৰণা আৰু নীতিবোৰ বৌদ্ধসকলে ধৰি ৰাখিছিল যি বর্তমানেও অস্তিত্বশীল বহুত বৃক্ষক পূজা কৰিছিল যি বিশ্বাস সেই মূল বৃক্ষজোপা কাটি দিয়াৰ পৰা বিকাশ হৈছিল। ইয়াক বিশেষভাৱে থাইলেণ্ডত, য'ত আধুনিকতাবাদৰ শক্তিবোৰে অৰণ্য আৱৰণৰ বৃহৎ ধ্বংসৰ বাবে অৱদান আগবঢ়াইছিল।

১৩.৮ সামৰণি

বৃটিছসকলৰ দ্বাৰা ভাৰতবর্ষত উপনিৱেশকতাবাদ প্রতিষ্ঠাৰ পিছত এক দর্শন যি প্রকৃতিক বৃহৎ ভাৱে ইয়াৰ উদ্যোগৰ অর্থনৈতিক মূল্যবোধৰ বাবে প্রদর্শন কৰি সম্প্রদায়সমূহৰ দৃষ্টিভঙ্গীক অধিকাৰহীন কৰিছিল যি তেওঁলোকৰ ধর্মৰ ক্ষেত্রত পৰিৱেশৰ ওপৰত নির্ভৰশীলতাক প্রকাশ

কৰিছিল আৰু যি ইয়াৰ সংৰক্ষণক সমর্থন জনাইছিল।

চনত ভাৰতবর্ষই স্বাধীনতা লাভ কৰাৰ লগে লগে ৰাজ্যিক বনবিভাগবোৰ দেশৰ বৃহৎ ভূমিধাৰী হৈ পৰিল। অর্থনৈতিক উন্নতিৰ হেঁচাত বনজ উদ্যোগসমূহ প্রতিষ্ঠা কৰি থলুৱা সম্প্রদায়সমূহে নিৰন্তৰভাৱে অৰণ্য উৎসসমূহক অনিষ্ট কৰাৰ সমর্থন কৰিছিল। অনিয়ন্ত্রিত উদ্যোগিক উন্নতিয়ে ভৱিষ্যতৰ বনাঞ্চল, জলমার্গ আৰু ভূমি ধ্বংসত অৰিহণা যোগাইছিল। পৰিৱেশমূলক সজাগতা প্রাকৃতিক উৎসসমূহৰ ব্যৱহাৰৰ ওপৰত সৃষ্টি হোৱা সংঘর্ষ হিচাপে উদয় হৈছে যাক বর্ধিত পাৰিপার্শ্বিক পতনৰ পৃষ্ঠভূমিৰ বিপৰীতে প্রয়োগ কৰা হৈছে।

এইক্ষেত্রত কিছুমান পৰিৱেশবিদে বিশ্বাস কৰে যে, প্রকৃতিৰ বৈদিক, জৈন আৰু বুদ্ধ মতবাদসমূহে ভাৰতবর্ষৰ বর্ধিত নগৰীয়া আৰু উদ্যোগিক অর্থনৈতিক পৰিৱেশৰ সমস্যাসমূহৰ সমাধানত পর্যাপ্ত প্রেৰণা যোগাব পাৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৬ ঃ খালী ঠাই পূৰ কৰা ঃ

(ক) ঃ পৰিৱেশমূলক নীতিবিদ্যাই মানৱ সত্তাৰ লগত পৰিৱেশ আৰু ইয়াৰ অমানৱীয় তত্বৰ ..... সম্বন্ধক অধ্যয়ন কৰে।

(খ) ঃ হিন্দুধর্মৰ প্রাচীন সাহিত্যিক উৎস, ... এ স্তুতিৰ ভজত আৰু প্রকৃতিৰ আৰাধনাক অন্তর্ভুক্ত কৰিছিল।

(গ) ঃ পাৰিপার্শ্বিক নীতিবিদ্যাই নীতিশাস্ত্রৰ এক নবীন উপ-নীতি হিচাপে উদয় হৈছিল পৰম্পৰাগত ..... এক প্রত্যাহ্বান স্বৰূপে।

(ঘ) ঃ বৌদ্ধধর্ম আৰম্ভ হৈছিল ..... ৰ জীৱন আৰু শিক্ষাৰ সহায়ত।

(ঙ) ঃ জৈনসকলৰ প্রাথমিক দর্শনমূলক বিশ্বাস হ'ল যে জগতৰ প্রত্যেক সত্তাই ..... বা এক সংবেদনশীল নীতিক অধিকৃত কৰে।

প্রশ্ন ৭ ঃ তলত দিয়া উক্তিবোৰ সত্য নে অসত্য লিখক —

(ক) ঃ পাৰিপার্শ্বিক নীতিশাস্ত্র এই ধাৰণাৰ ওপৰত প্রতিষ্ঠিত যে মানুহ হিচাপে আমাৰ বর্তমান জীৱনশৈলী এই গ্রহত অনুমোদিত। (সত্য/অসত্য)

(খ) ঃ পাৰিপার্শ্বিক নীতিশাস্ত্র হ'ল ব্যৱহাৰিক নীতিশাস্ত্রৰ এটা শাখা। (সত্য/অসত্য)

(গ) ঃ পাশ্চাত্য পৰম্পৰাগত নীতিশাস্ত্ৰমূলক দৃষ্টিভঙ্গীসমূহ মানৰ কেন্দ্ৰীয়। (সত্য/অসত্য)

(ঘ) ঃ বুদ্ধৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ নীতিবোৰ জৈন নীতিশাস্ত্ৰৰ নীতিৰ লগত একে নহয়। (সত্য/অসত্য)।

১৩.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- আমি সন্মুখীন হোৱা গম্ভীৰ পৰিৱেশমূলক ধাৰণাই আমাক উপলব্ধি কৰায় যে মানুহ হিচাপে বৰ্তমান আমাৰ জীৱনশৈলী এই গ্ৰহত অনুমোদনযোগ্য নহয়।
- পাৰিপার্শ্বিক নীতিবিদ্যাৰ ক্ষেত্ৰখন ৰ শেষৰফালে বিকশিত হৈছিল, মানুহৰ লগত প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশৰ সম্বন্ধৰ ধাৰণাৰ লগত জড়িত বহুসংখ্যক দাৰ্শনিক দৃষ্টিভঙ্গীৰ সহযোগী তাৰ দ্বাৰা।
- পাৰিপার্শ্বিক নীতিশাস্ত্ৰৰ সাহিত্যত বস্তুগত বা সহায়ক মূল্যবোধ আৰু সহজাত মূল্যবোধ আৰু সহজাত মূল্যবোধৰ প্ৰভেদৰ যথেষ্ট প্ৰয়োজন আছে।
- যদিও পাৰিপার্শ্বিক নীতিশাস্ত্ৰই পাশ্চাত্যতে বিকাশ লাভ কৰিছিল, তথাপি প্ৰাচ্যৰ বৃহৎ প্ৰাচীন পৰম্পৰাসমূহ যেনে বৈদিক যুগ, জৈনধৰ্ম আৰু বৌদ্ধধৰ্মৰ পৰা কোনোৱে পৰিৱেশৰ লগত জড়িত অৰ্ন্তদৃষ্টিক বিচাৰি পাব পাৰে।
- হিন্দুৰ প্ৰকৃতি সম্পৰ্কীয় চিন্তাধাৰা বিশ্বতত্ব আৰু সৃষ্টিৰ ধৰ্মীয় দৃষ্টিকোণৰ সহায়ত আকাৰ দিয়া হৈছিল।
- হিন্দু ধৰ্মই প্ৰকৃতি সম্পৰ্কে মত প্ৰকাশ কৰিছিল য'ত প্ৰত্যেক পৰ্বত, শিল আৰু বৃক্ষক সন্মান কৰিব লাগিছিল, পূজা কৰিব লাগিছিল আৰু সম্ভৱপৰ সংৰক্ষণ কৰিবও লাগিছিল।
- জৈনধৰ্মই যি উত্তৰ-পূৱ ভাৰতত খৃঃপূঃ ৫০০ বছৰ আগতে উৎপত্তি হৈছিল পাৰিপার্শ্বিক নীতিবিদ্যাৰ লগত একত্ৰিত হৈ থকা মুখ্য ধাৰণা আৰু বিধিবিলাক সমৰ্থন কৰিছিল।
- বুদ্ধৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ নীতিবোৰৰ জৈন নীতিশাস্ত্ৰৰ নীতিবোৰৰ লগত মিল আছে, যিবোৰে আত্মসংযম, মিতাহাৰ, ধৈৰ্য, সন্তোষ, বিশুদ্ধতা, সত্যবাদিতা আৰু শুদ্ধ বা সম্যক দৃষ্টি আদিৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব দিছিল। এই নীতিসমূহৰ মতে জীৱজন্তু আৰু বৃক্ষসমূহক ব্যৱহাৰ কৰাৰ প্ৰসঙ্গ প্ৰচুৰ পৰিমানে বৌদ্ধিক গ্ৰন্থসমূহত পোৱা যায়।

১৩.১০ অধিক জানিবলৈ

1. Jamieson, D. (2001). A Companion to Environmental Philosophy U.S.A. Blackwell.

2. Calliaot, J. B, Frodeman, R. (2009). Encyclopedia of Environmental Ethics and Philosophy, United States : Macmillan.

3. Chapple, C. (2002). Jainism and Ecology : Non-Violence on the Web of Life. Cambridge: Harvard Divinity School.

4. Chapple, C. (2000). Hinduism and Ecology: The Intersection of Earth, Sky and Water. Cambridge, M.A. Harvard University Press.

১৩.১১ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নীতিশাস্ত্রৰ পৰম্পৰাগত চাৰিসীমাৰ বিকাশৰ বাবে এজন ব্যক্তিক অন্তর্ভুক্ত কৰাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি অমানৱীয় জগতলৈকে অন্তর্ভুক্তিকৰণ কৰা।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সহায়ক মূল্যবোধ হ'ল বস্তুৰ মূল্যবোধ যি ভৱিষ্যতৰ অন্য কিছুমান লক্ষ্যত উপনীত হোৱাৰ উপায়। আনহাতে সহজাত মূল্যবোধ হ'ল নিজস্ব লক্ষ্যমূলক মূল্যবোধ য'ত তেওঁলোকে অন্য লক্ষ্যৰ উপায় হিচাপেও উপযুক্ত।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ প্রকৃতি আৰু মানুহৰ মাজৰ সম্পর্কই বৈদিক যুগৰ ঋষিসকলক আকর্ষিত কৰিছিল।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ পৃথিৱী, বায়ু, আকাশ, পানী আৰু অগ্নি - এই পাঁচ প্রকাৰৰ মহাভূতেই হ'ল বিশ্বতত্বৰ উপাদান যি জীৱৰ সকলো ৰূপকে সৃষ্টি কৰে, পালন কৰে আৰু সংহাৰ কৰে আৰু মৃত্যুৰ পিছত নাইবা ক্ষয়ৰ পিছত সিহঁতে পূর্বতে কৰা সৃষ্টিক ধাৰণা কৰি লয়। সেয়েহে সিহঁতে পৰিৱেশৰ ধ্বংস আৰু সংৰক্ষণত এক গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ Rachel Carson ৰ 'Silent Spring', Aldo Leopold ৰ 'Land Ethics', Lynn White ৰ 'The Historical Roots of our Ecological Crisis'.

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ (ক) নৈতিক

(খ) ঋক্‌বেদ

(গ) মানৰ কেন্দ্রীকতাবাদৰ

(ঘ) সিদ্ধার্থ গৌতম

(ঙ) জীৱ

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ (ক) অসত্য

(খ) সত্য

(গ) সত্য

(ঘ) অসত্য।

১৩.১২ আৰ্হি প্রশ্ন

(ক) অতি চমু প্রশ্ন

প্রশ্ন ১ ঃ পাৰিপার্শ্বিক নীতিবিদ্যাৰ সংজ্ঞা দিয়ক।

প্রশ্ন ২ ঃ Aldo Leopold কোন?

প্রশ্ন ৩ ঃ জৈনসকলৰ প্রাথমিক দার্শনিক বিশ্বাস কি?

প্রশ্ন ৪ ঃ বুদ্ধৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ নীতি উল্লেখ কৰক।

(খ) চমু প্রশ্ন (প্রায় ১৫০ শব্দৰ ভিতৰত প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ দিয়ক)

প্রশ্ন ১ ঃ পৰিৱেশিক নীতিশাস্ত্ৰৰ বাবে কি প্রয়োজন?

প্রশ্ন ২ ঃ জৈন পৰিৱেশমূলক নীতিবিদ্যাৰ প্রধান শিক্ষণসমূহ কি কি?

প্রশ্ন ৩ ঃ কেনেকৈ বুদ্ধৰ প্রতীত্যসমূৎপাদবাদ নীতিয়ে পৰিৱেশৰ আধুনিক ধাৰণাক সমর্থন আগবঢ়াইছিল?

প্রশ্ন ৪ ঃ জৈন আৰু বুদ্ধৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ মিল আৰু অমিলবোৰ কি কি?

(গ) দীঘল প্রশ্ন (প্রায় ৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ দিয়ক)

প্রশ্ন ১ ঃ পাৰিপার্শ্বিক নীতিশাস্ত্ৰৰ শৈক্ষিক নীতিসমূহৰ উৎপত্তি আৰু প্রয়োজনীয়তাৰ ওপৰত এখন ৰচান লিখক।

প্রশ্ন ২ ঃ বৈদিক যুগৰ শাস্ত্রসমূহত উল্লেখ থকা পৰিৱেশমূলক মূল্যবোধক আলোচনা কৰক। কেনেকৈ এই মূল্যবোধবোৰ পাৰিপার্শ্বিক নীতিবিদ্যাৰ সমসাময়িক তর্ক বা যুক্তিৰ বাবে প্রাসঙ্গিক?

প্রশ্ন ৩ ঃ জৈন নীতিশাস্ত্র আৰু পাৰিপার্শ্বিক নীতিশাস্ত্ৰৰ লগত ইয়াৰ প্রাসঙ্গিকতাৰ ওপৰত এটি টোকা লিখক।

প্রশ্ন ৪ ঃ বৌদ্ধধর্ম আৰু পাৰিপার্শ্বিক নীতিশাস্ত্ৰৰ ওপৰত এটি টোকা লিখক।

** ***** **